סימן לא

הוצאות משפט וריבית הוצאה לפועל

שאלה:

אנחנו משרד רואי חשבון שתבענו חברה שלא שילמה לנו שכר טרחה למרות התראות רבות והבטחות שונות לבוא ולסדר את החוב. החברה אפילו לא הגישה כתב הגנה כנגד התביעה. בפסק הדין חוייבו בעלי המניות באופן אישי לתשלום חוב החברה, והם לא עשו כלום על מנת לפרוע את חובם. לאחרונה עשינו עיקול על חשבונות הבנקים שלהם ועכשיו הם רוצים לבוא ולשלם את החוב. לצורך המשפט השקענו שעות עבודה רבות ושלמנו אגרות בית משפט. על פי פסק הדין החוב נושא ריבית הוצל״פ שהינו צמוד + 5% ריבית.

האם מותר לנו לקבל את ריבית ההוצל״פ? אילו סוגי הוצאות מותר לנו לקבל מהם?

תשובה:

הוצאות על כפיית הנתבע לעמוד בדין

בגמרא במסכת סנהדרין (לא ע״ב) נאמר:

> כי אתא רב דימי אמר רבי יוחנן: התוקף את חבירו בדין, אחד אומר: נדון כאן, ואחד אומר: נלך למקום הוועד כופין אותו וילך למקום הוועד. אמר לפניו רבי אלעזר: רבי, מי שנושה בחבירו מנה יוציא מנה על מנה? אלא, כופין אותו ודן בעירו.

מתמיהתו של רבי אלעזר ״מי שנושה בחבירו מנה יוציא מנה על מנה?״, מוכיח הרא״ש שהנתבע, אף שיצא חייב, אינו משלם לתובע את הוצאות התביעה, שאם לא כן היה הנושה בחבירו מנה מקבל מן הנתבע את המנה ששילם לצורך תביעתו. עם זאת, מוסיף הרא״ש, הנתבע חייב להשיב לתובע הוצאות שהוציא על מנת לכוף את הנתבע לבוא לדין.

וזו לשונו של הרא״ש (סנהדרין פרק ג סימן מ):

> מכאן ראיה מי שנתחייב בדין אינו משלם לכשנגדו יציאותיו אע״פ שהזקיקו לדון בעיר אחרת והני מילי דלא מסרב למיקם בדינא אלא שרצה לדון בעיר אחרת. אבל אם היה מסרב לבוא לב״ד והוצרך התובע להוציא הוצאות לכופו לירד עמו לדין היה ר״מ מחייבו לפרוע כל יציאותיו.

המקור לחיובו של הנתבע בהוצאות כפייתו לבוא לדין הוא בגמרא במסכת בבא קמא (קי״ב ע״ב) שם נאמר:

> אמר רבינא: האי שלוחא דרבנן מהימנינן ליה כבי תרי. וה״מ לשמתא, אבל לפתיחא, כיון דממונא קא מחסר ליה, דקא בעי ליה למיתב ליה זוזי לספרא – לא.

ופירש שם רש״י:

> פתיחא – שטר שמתא וכי שרו ליה שמתא לא שרו ליה עד דיהיב זוזא דפתיחא לספרא.

הרשב״א (שו״ת הרשב״א חלק א סימן תתקמ) כותב גם הוא כי התובע זכאי להחזר ההוצאות שהוציא לצורך כפייתו של הנתבע לבוא לדין, אלא שהוא מוסיף שאין בכלל זה הוצאות שהוציא לצורך תביעה בערכאות:

> ואפלו סרב הנתבע ומתוך סירובו הוצרך להעמידו בערכאות ולהוציא הוצאות גם כן בזה יראה לי שאינו חייב דאינו אלא גרמא בנזקין בעלמא. ואינו דומה לדינא דגרמי שעושה מעשה בגוף הדבר שהוא מזיקו כשורף שטרותיו של חברו ודומין לו. וכן אינו דומה להוצאות דפתיחא משום דבית דין מחייבין אותו על שסירב לבא לפניהם ליום שקובעין.

אולם מדברי הרא״ש עולה שכל הוצאות שהוציא התובע באשמת הנתבע על מנת לגבות את החוב, על הנתבע לפרוע. וזו לשונו (שו״ת הרא״ש כלל עג סימן ג):

> כל יציאות שיוציא המלוה בגרמת הלוה, שמרחיק פרעון המלוה, על הלוה לפרוע. כדאמרינן בערכין (כג:): המקדיש נכסיו והיה עליו כתובת אשה ובעל חוב, מוסיף עוד דינר ופודה הנכסים, משום דרבי אבהו; ולשון: מוסיף, משמע שמוסיף על הלואתו וגובה הדינר עם שאר החוב, וה״ה =והוא הדין= יציאה שגורם לו.

והוכיח מכאן הבית יוסף שהרא״ש חולק על הרשב״א:

> ומדברי תשובות הרא״ש כלל ע״ג סימן ג׳ נראה שאם מתוך סירובו הוצרך להעמידו בערכאות ולהוציא הוצאות חייב לפרוע לו כל יציאותיו והכי מסתבר:

בהסבר מחלוקת הרשב״א והרא״ש באר הגר״א (חו״מ סימן יד אות ל) שיסודה הוא בשאלה מהו ההבדל בין מזיק בגרמא שפטור לבין מזיק בגרמי שחייב. ובאר את הדברים הרב קוק זצ״ל (באר אליהו שם) וזו לשונו:

> אם נאמר דעיקר החילוק שבין גרמי לגרמא הוא משום דגרמי עושה בעצמו ההזיק, וגם הוא נעשה בשעת הנזק מיד, אז אין מקום לחייב את הנתבע את הוצאות הכפיה והסרבנות. אבל אם נאמר שהוא קנס, וכל דבר המצוי ורגיל ראוי לקנוס שלא תהיה רגילות לעשות כן ולגרום היזק

לחבירו, אז ראוי לחייב את המסרב על כל הוצאות שגרם להתובע שהוא ג״כ דבר רגיל, ובכל מידי דשכיח קנסינן.

על פי הסבר זה, סובר הרא״ש שכל עיכוב בפירעון מצידו של הנתבע, אם נעשה שלא כדין, כמוהו כנזק בגרמי ועל כן ניתן לחייבו בהוצאות שנגרמו כתוצאה מכך. ואילו הרשב״א סובר שסירובו של הנתבע אינה בגדר גרמי אלא גרמא, משום שאין כאן מעשה נזק ישיר, ועל כן פטור הוא מלשלם את ההוצאות שהוציא התובע כתוצאה מסירוב זה. אכן, למרות זאת מחייב הרשב״א את הנתבע לשלם לתובע את ההוצאות שהוציא התובע על מנת לכפותו לבוא לבית הדין, אך זהו לדעת הרשב״א לא מדין תשלומי נזיקין אלא קנס שבית הדין מטילים עליו על כך שסירב לבוא לפניהם ביום שנקבע.

אולם, יש המבארים אחרת את מחלוקת הרא״ש והרשב״א. לשיטתם, מחלוקתם אינה בדין ״גרמי״ אלא בשאלה מתי ראוי להטיל קנס על סרבן בדין. כך כותב בהסבר הדברים הגר״ש ישראלי זצ״ל:

> השאלה אם הפניה של המלוה לערכאות כשהלוה מסרב לשלם בבי״ד מחייבת את הלוה לשלם את ההוצאות שהיו כרוכות בכך, שהרשב״א פוטר ומהרא״ש נראה שחייב, אינה קשורה במחלוקת הר״י והריצב״א בהגדרת החילוק בין גרמי לגרמא, דהרא״ש הרי פוטר כנ״ל את הלוה מלשלם הוצאות שנגרמו בתביעה בבי״ד גם כשזה היה במרמה ובמזיד, והא דמחייב ההוצאות של הגביה בערכאות הוא משום שלומד מהגמרא ב״ק דסרבן בדין מטילים עליו ההוצאות, דזה כולל גם הוצאות הגביה בערכאות. ואילו הרשב״א משוה זאת ללוה שהפסיד בבי״ד והוכר כרמאי, שמ״מ פטור מהוצאות, ומסברא הנ״ל, כיון שהמלוה מיזמת עצמו הוציא ההוצאות. אבל גם הרשב״א מודה בלך ואני אבא אחריך שחייב מדינא דגרמי, כיון שהוא בדיבורו הוא שגרם לחבירו להוציא הוצאות.[1]

הבאנו לעיל את לשון הבית יוסף שכתב שמסתברת דעתו של הרא״ש, ואכן הכריע כמותו בשולחן ערוך, כאשר את שיטת הרשב״א הביא בשם יש מי שאומר, וזו לשונו (חו״מ סימן יד סעיף ה):

> המתחייב בדין אינו חייב לשלם לשכנגדו יציאותיו, אע״פ שהזקיקו לדון בעיר אחרת. וה״מ דלא מסרב למיקם בדינא, אלא שרוצה לדון בעיר

---

1. פסקי דין רבניים חלק י פס״ד בעמוד 3. וראה גם בפסה״ד של ביה״ד הרבני בתל אביב, בהרכב הדיינים: הרבנים א׳ ל׳ רביץ – אב״ד, מ׳ אילן, וש׳ אליעזרי, פורסם בפסקי דין רבניים חלק ג עמוד יח, שהקשו על הסברו של הגר״א בדעת הרא״ש מדברי הרא״ש במסכת ב״ק וב״ב שם פירש את דין גרמי באופן אחר. וע״כ כתבו שגם לשיטת הרא״ש החיוב בנידוננו הוא לא מדין מזיק אלא מדין קנס שמטילים ביה״ד מכח הפקר בי״ד הפקר.

> אחרת. אבל אם היה מסרב לבא לב״ד, והוצרך התובע להוציא הוצאות לכופו לירד לדין, חייב לפרוע לו כל הוצאותיו (שהוציא משעה שנעשה סרבן) (מהרי״ק שורש א׳ [י״א], קמ״ד ונ״י פ׳ הגוזל בתרא ומהרי״ו ותשובת הרא״ש כלל ק״ח [ק״ז] וכלל ע״ג סי׳ ב׳). ויש מי שאומר שאם תבעו בערכאות והוציא הוצאות בדיינים וטוענים, אע״פ שמתוך סרובו הוצרך להוליכו בערכאות, אינו חייב לשלם הוצאותיו. הגה: ויש חולקין וסבירא להו דאם הוצרך להוציא עליו הוצאות לכופו על ידי ערכאות של עכו״ם, חייב לשלם לו (תשובת הרא״ש כלל ע״ג סימן ב׳), וכן נראה לי עיקר, ובלבד שעשאו ברשות ב״ד,

הרי שהן השו״ע והן הרמ״א פסקו להלכה כשיטת הרא״ש שעל הנתבע לשלם לתובע את הוצאות שנגרמו לו כתוצאה מן הסירוב.

על פי מה שהתבאר לעיל, שיסוד החיוב הוא מדין גרמי או מדין קנס המוטל על הסרבן בדין, מסתבר שהחיוב יוטל על הנתבע רק אם בסירובו התכוין להזיק לתובע.[2]

לכאורה, אף שהשו״ע והרמ״א פסקו כשיטת הרא״ש, היות שדעת הרשב״א הובאה גם היא בשו״ע, יוכל הנתבע לטעון ״קים לי״ כשיטת הרשב״א ולא לשלם את ההוצאות שגרם לתובע. אלא שכפי שהבאנו לעיל, גם הרשב״א מודה שבית הדין רשאי לקנוס את הנתבע שנהג שלא כדין, וכפי שפסק בעצמו בנוגע להוצאות ה״פתיחא״. ומכאן שבית הדין יהיה רשאי לקנוס את הנתבע שגרם במזיד הוצאות מיותרות לתובע, והוא לא יוכל להפטר בטענת ״קים לי״. קנס זה יכול שיהא כשיעור ההוצאות שהוציא התובע.[3]

בדברי השו״ע לא מבואר האם חיובו של הנתבע לשלם לתובע את ההוצאות שנגרמו באשמתו הוא רק כאשר יצא חייב בדין או גם כאשר יצא זכאי, ונחלקו בכך הפוסקים: הריב״ש[4] כתב שהנתבע חייב רק אם יצא חייב בדין, וכן כתב הלבוש (עיר שושן סימן יד סעיף ד) וזו לשונו:

> יש אומרים במה דברים אמורים שחייב לשלם הוצאותיו אם סירב לבא לדין הני מילי שיצא הנתבע חייב בדינו, אבל אם יצא זכאי פטור גם על ההוצאות, דהא איתברר הדבר שבדין סירב לבא שלא היו עליו לזה דין ודברים.

---

2. ע׳ ש״ך חו״מ סימן שפו ס״ק א שהחיוב בגרמי הוא מדין קנס וע״כ הוא שייך רק במזיד.
3. ראה ים של שלמה ב״ק פרק י סוף סימן יד, שו״ת מהרשד״ם חו״מ סימן לה. ספרו של הרב יועזר אריאל, דיני בוררות, הוצאת מכון שער המשפט, שער שמיני – הוצאות הדיון.
4. שו״ת הריב״ש סימן תעה, הביאו בסמ״ע סימן יד ס״ק כח.

דברי הלבוש מוקשים, שהרי לעיתים אין בזיכויו של הנתבע בכדי להעיד על כך שהתביעה היתה משוללת בסיס. ובאמת בערוך השולחן כתב שלעיתים יש לחייב את הנתבע בהוצאות גם כאשר יצא זכאי:

> ואם יצא זכאי, אזי אם התובע תבע בערמה איגלאי מילתא שביושר סירב את עצמו ואין צריך לשלם, אבל אם לא תבעו בערמה אלא שהיה סובר שהדין עמו צריך לשלם, דעל כל פנים היה לו לעמוד עמו בדין. ודבר זה תלוי בהבנת הדיינים.[5]

כל האמור לעיל מבוסס על ההנחה שהחיוב בהצאות הוא בגדר קנס שמבוסס על דין גרמי או על סמכותו של ביה״ד לקנוס את המסרב להתדיין. אולם, בשו״ת חסד לאברהם חולק על כך וסובר שאם הנתבע יצא חייב בדין, חיובו לשלם את הוצאותיו של התובע הוא חיוב מן הדין:

> דכל שלקח של חבירו בהלוואה או בפיקדון, השבה בעי למעבד, ועליה דידיה רמיא להשיב לאשר אשם לו כל הוצאותיו, וכ״ז שהמלוה צריך להוציא בכדי לגבות המעות חל על הלוה מדינא[6]

לשיטה זו יתחייב החייב בתשלום ההוצאות גם אם היה שוגג ולא התכוין בהתנהגותו להזיק לתובע.

הוצאות בגין דיון מיותר

מן האמור לעיל עולה שקיימת הבחנה בין מקרה בו הנתבע מסכים לעמוד בדין שאז אין התובע זכאי להחזר ההוצאות על התביעה שהגיש, לבין מקרה בו הנתבע מסרב לעמוד בדין שאז זכאי להחזר ההוצאות שהוציא על מנת לכפות את הנתבע.

אכן, לעיתים, מתברר לאחר הדיון בבית הדין שלא היתה לנתבע כל טענה ממשית שתצדיק את קיומו של הדיון בבית הדין, ונשאלת השאלה האם בנסיבות כאלו יהיה בכל זאת התובע זכאי להחזר הוצאותיו. כמו״כ מתעוררת השאלה בכיוון ההפוך כאשר הנתבע נאלץ להוציא הוצאות כתוצאה מתביעה שהוגשה כלפיו שנתברר בדיעבד שהיתה משוללת כל בסיס.

בענין זה יש להבחין בין הוצאות שהוציא התובע להוצאות שהוציא הנתבע. ביחס להוצאות שהוציא התובע, הרי השאלה האם יהיה זכאי להחזר תהיה נתונה במחלוקת ראשונים, שהרי מצד אחד יש מקום לחייב את הנתבע לשלם

---

5. ערוך השולחן סימן יד סעיף י, וכן כתב הנתיבות שם ס״ק ד. וכן פסק ביה״ד האזורי בת״א בהרכב הדיינים: הרבנים א׳ ל׳ רביץ – אב״ד, מ׳ אילן, וש׳ אליעזרי, פורסם בפסקי דין רבניים חלק ג עמוד יח.

6. שו״ת חסד לאברהם תנינא חו״מ סי׳ ד, עפ״י מש״כ זקנו בנתיבות המשפט ביאורים סימן רלב אות י. וראה בענין זה עוד לקמן.

משום שהוא בהתנהגותו גרם לתובע את הצורך להגיש את התביעה ולהוציא הוצאות על כך, אך מאידך הוא לא ציווה את התובע להוציא את הממון על מנת לתובעו. לעומת זאת, כאשר מדובר בהוצאות שהוציא הנתבע, אם התברר שהתביעה נגדו היתה קנטרנית, אזי לכו״ע זכאי להחזר הוצאותיו משום שהתובע נחשב כאילו ציווה את הניתבע להוציא את ההוצאות ההכרחיות לשם הדיון בבית הדין. וכך כותב בספר ישועות ישראל (הלכות דיינים סי׳ יד):

> מלוה שכפה ללוה לילך לבית הועד, ויצא חייב שלא זכה בדינו, אם היה מחמת שאינו נאמן כגון שטען על חבירו שהלוה לו והלה טוען פרעתי, נהי דנאמן הלוה מ״מ אינו חייב לשלם לו הוצאותיו, דיכול לומר באמת אתה חייב לי. וכן במקום שיש לומר שטעה בדין אינו חייב לשלם ההוצאות. אבל כשנתברר שבשקר טען המלוה, כגון שהביא הלוה עדים על טענותיו, בזה וודאי צריך המלוה לשלם לו ההוצאות. וכן הדין בלוה שלא רצה לפרוע עד שהוצרך לתובעו בבית הועד, אם יצא חייב בשביל שאינו נאמן, כגון שטען על שלוה בשטר פרעתי, או על כתב ידו שיש בו נאמנות, נהי דאינו נאמן על גוף החוב שבשטר, מ״מ אינו מחוייב לשלם ההוצאות. אבל כשנתברר שתואנה ביקש הלוה, שהוכחש בדיבורו, לפ״ד הרי״ף והרמז״ל גם בזה צריך לשלם לו הוצאות, ולדעת הרא״ש לקמן סי׳ שפה פטור.

על פי זה, אם התובע טען טענות שקריות שכתוצאה מהן נערך דיון מיותר, יהיה הנתבע זכאי להחזר הוצאות. לעומ״ז אם הנתבע טען טענות שקריות שכתוצאה מהן נערך דיון מיותר, הרי היות שנתבע יכול לטעון ״קים לי״ כדעות הפוטרות, לא יוכל ביה״ד לחייב את הנתבע בהחזר ההוצאות לתובע[7], אך יהיה רשאי לעשות פשרה בנוגע להחזר הוצאות אלו.[8]

כל זה כאשר התברר שהדיון מיותר. אולם אם התברר שהדיון לא היה מיותר, אף שביה״ד פסק לחובתו של אחד הצדדים, הוא לא יצטרך לשלם לצד השני את הוצאותיו.[9]

בכלל החזר הוצאות גם שכר עורך הדין, אך אין בכללם הפסד של ביטול מלאכה או מניעת רווח, משום שיש לזה דין ״מבטל כיסו של חבירו״ דפטור.

---

7. ראה דברי הרב שאול ישראל זצ״ל, פסקי דין רבניים חלק י פס״ד בעמוד ג. פס״ד של ביה״ד בחיפה, בפני כב׳ הדיינים: הרבנים, יעקב נ׳ רוזנטל – אב״ד, ברוך רקובר, עזרא הדאיה, פורסם בפסקי דין רבניים חלק ו עמוד פא.
8. ראה הרב יועזר אריאל, דיני בוררות, הוצאת מכון שער המשפט, שער רביעי פרק ט.
9. וכן פסק ביה״ד האזורי בת״א בהרכב הדיינים: הרבנים א׳ ל׳ רביץ – אב״ד, מ׳ אילן, ושׁ׳ אליעזרי, פורסם בפסקי דין רבניים חלק ג עמוד יח,

הוצאות בית הדין

עסקנו עד כה בהוצאות שהוציאו הצדדים בנוגע לתביעה. בנוסף להוצאות אלו ישנן גם הוצאות שמוציא בית הדין עצמו. בענין הוצאות אלו כתב הריב״ש (שו״ת הריב״ש סימן תעה) שהן מתחלקות בשווה בין שני הצדדים:

> ואשר שאלתם: מענין ההוצאות שנעשית בזה הריב: על מי לפורעם? דעו: כי הוצאות הסופר לכתוב הטענות, על שניהם לפורעם... ובכלל זה, כל הוצאות שצריכין לעשות הדיינין בפסק דינם, כגון אם הוצרכו לשאול... וכמו שאם היו צריכין לפרוע שכר לדיין, כגון אם היה בטל ממלאכתו; היו פורעים אותו, בין שניהם... .

דברי הריב״ש הובאו להלכה בשו״ע (חו״מ סימן יג סעיף ג) ומהם עולה שעל שני הצדדים להתחלק בתשלום האגרה המשולמת כיום לבית הדין. אלא שיש להעיר בענין זה, שהיות שגובה האגרה נגזר מגובה התביעה, הרי אם יראה לביה״ד שגובה התביעה היה מוגזם לא יחייב את הצד השני במחצית ממלא דמי האגרה אלא רק במחצית מדמי האגרה שהיה משלם אילו היה תובע את הסכום שלדעת ביה״ד היה ראוי לתבוע.[10]

הוצאות גביה

פסק השולחן ערוך (חושן משפט סימן קו סעיף א)

> מלוה שבא ליפרע בשטר מקויים שבידו, שלא בפני לוה, אם יכולים בית דין לשלוח לו ולהודיעו עד שיעמוד עמו בדין, שולחים ומודיעין לו, אם הוא בכדי שילך השליח ויחזור תוך ל׳ יום, והמלוה יתן שכר השליחות, ויגבנו נוסף על חובו. ואם הוא במקום שאין השליח יכול לילך ולחזור תוך שלשים יום, מגבין לו חובו מיד, אחר שישבע המלוה,

הרי שהמלוה זכאי להחזר הוצאות הגביה מהלווה.

אלא שכתב הש״ך שם (ס״ק ב) שכל זה רק בהוצאות שהוציא המלוה לטובתו של הלוה, ובלבד שהתברר שאכן הלווה חייב:

> היינו דוקא כשנתחייב הנתבע משא״כ אם נפטר הנתבע עכ״ל סמ״ע וה״ה מי ששולח הזמנ׳ אחר חבירו שיעמוד עמו בדין אינו בדין שישלם הלו׳ השכר דשאני הכא שלטובתו הוא דמן הדין נפרעין שלא בפניו.

---

10. ראה פס״ד של ביה״ד בחיפה, בפני כב׳ הדיינים: הרבנים, יעקב נ׳ רוזנטל – אב״ד, ברוך רקובר, עזרא הדאיה, פורסם בפסקי דין רבניים חלק ו עמוד פא. ואולם ראה פסקי דין – ירושלים דיני ממונות א עמוד קכג בהרכב הדיינים: הרב דוד עובדיה, אב״ד; הרב אברהם דב לוין; הרב שמואל ביבס. שם נקבע כי ״אגרה שמשלמים הצדדים למזכירות ביה״ד אין הצד הזוכה בדין זכאי לתבוע החזרתו מהצד החייב, שהרי הוציא הוצאה זו לטובתו ולהנאתו״. וצ״ע.

על פי זה, לא יהיה המלווה זכאי להחזר הוצאות גביה אם הוצאו שלא לטובת הלוה. כך עולה מדברי הבית יוסף (חו״מ סימן יד) בשם רבינו ירוחם:

> כתב רבינו ירוחם בנ״ג ח״א (טו.) שטר אדרכתא ואחלטתא נראה שיפרע אותם התובע שהם לתועלתו לגבות חובו זולתי אם התנה לפרוע כל ההוצאות:

וכן כתב הרמ״ע מפאנו (סימן פט) בנוגע להוצאות שהוציא התובע על עיקול שעשה:

> אין הנתבע חייב לפרוע ההוצאות שגרם לתובע שאין זה אלא גרמא בנזקין דפטור שהרי הגורם נזקים אלו לא עשה מעשה בממון חברו אלא התובע הוא שהוציא, וכן כתב הרא״ש ז״ל בתשובה ומהריי״ק ג״כ בשרש י״א בשם מהר״ם ז״ל שאין לנתבע לפרוע ההוצאות שעשה התובע אלא כשהנתבע מסרב לעשות צווי ב״ד דאז הוא כעין סרבנות ומשום הכי קנסינן ליה, אבל באופן אחר לא כל שלא נשתעבד על כך מתחלה.

על פי דברים אלו של הרמ״ע מפאנו, פטורו של החייב מלשלם את הוצאות הגביה הוא רק כאשר אין פגם בהתנהגותו. אולם, אם הוצאות הגביה נובעות מסירובו של החייב לפרוע, יהיה זכאי התובע להחזר הוצאות אלו, בהתאם לדין המסרב לעמוד בדין שהובא לעיל. כך כתב המהרשד״ם אשר נשאל אודות ראובן שדרש משמעון לפרוע חוב בשטר שהיה לו, ולא רצה לפרעו, והתרה בו והוציא הוצאות לגבות חובו, וגבה ממנו את עיקר החוב וההוצאות, ואח״כ טען שמעון שראובן עבר בכך על איסור ריבית. בתשובתו כותב המהרשד״ם (חלק חו״מ סימן לה):

> דע ודאי שיפה אמר׳ שרבית אין כאן ומ״מ צריך לידע כי ראובן צריך לברר שתבע לשמעון בב״ד של ישראל ושמעון לא ציית דינא כי על כיוצא אמרו קרית חברך ולא ענך ארבא שדי עלויה ובכי האי גוונא לא מבעיא שאם גבה ההוצאות ראובן שאין מוציאין אותם מידו אלא אפי׳ לא גבה עדיין ב״ד מחייבין לשמעון שיפרע ההוצאות לראובן ודין זה תמצא בח״מ סימן י״ד ושם בב״י ולא אחוש להאריך במה שכתוב בעט ברזל ועופרת ואעפ״י שכאשר ההוצאות ע״י ערכאות של גוים נר׳ שיש קצת מחלוקת מ״מ כי שלחו ב״ד ישראל בעדו ולא בא לכולי עלמא הדין עם המלוה וכ״ש בנ״ד שכבר גבה דאין מוציאין מידו.

יש החולקים על כל האמור לעיל, וסוברים שהוצאות הגביה הם חלק מהחוב אותו חייב הלווה להשיב, ולכן עליו להשיבם אף אם לא היה כל פגם בהתנהגותו – ובלבד שלא נבעו מחמת פגם בהתנהגותו של התובע. כך עולה מדברי נתיבות המשפט (ביאורים סימן רלב ס״ק י):

> ומזה נראה לפענ״ד, דאם חטף ראובן חפץ משמעון והוליכו למקום אחר דחייב ראובן להחזיר לו החפץ על הוצאותיו דהרי מזיק בידים הוא... וכן

נראה בלוה שהיה דר עם המלוה במקום אחד ולוה ממנו מעות, ואח״כ עקר הלוה מקום דירתו למקום אחר שמחוייב לשלם דמי הלואתו למקום שלוה ממנו על הוצאותיו, שבגרמת היזק כי האי חייב. ודוקא כשהמלוה עקר דירתו פטור דהמלוה הזיק עצמו, אבל כשהלוה עקר חייב. ואף שהלוה לא נתכוין להזיק מ״מ נראה דחייב, כמו הכא אף שהלוקח לא נתכוין להזיק ומ״מ חייב, דהוצאה היזק ממון גמור הוא ולאו גורם הוא.

וכן כתב נכדו בשו״ת חסד לאברהם (מהדודא תנינא, חו״מ סי׳ ד׳):

דכל הוצאות החזרת הפרעון חל על הלוה מדין גמור, ק״ו כשהוא מונע את עצמו מלדון ומלשלם כדת והמלוה מוכרח להוציא ממון בערכאות בכדי לגבות חובו שכל הוצאה חל על הלוה מדינא.

ראיה לכך הביא מדברי הרמב״ם (הלכות מכירה פרק טז הלכה ג) בנוגע למחויבותו של מוכר כאשר נמצא מום במקח:

מכאן אתה למד שכל הלוקח מחבירו מקח והודיעו שהוא מוליכו למדינה פלונית למכרו שם ואחר שהוליכו לשם נמצא בו מום, אינו יכול לומר החזיר לי מקחי לכאן, אלא מחזיר לו את הדמים והמוכר מטפל להביא ממכרו או למכרו שם,

ולמעשה המקובל הוא שבדרך כלל אין רואים את ההוצאות שמוציא התובע לשם גביית החוב כחלק מן החוב, ועל כן אין הוא זכאי להחזר הוצאות אלו, אלא אם כן הוציא אותם לטובתו של החייב, או שהם נגרמו מחמת התנהגות בלתי ראויה של החייב.[11]

חיוב מכח תקנות או הסכמה מראש

בתקנות הדיון בבתי הדין הרבניים בישראל – התשנ״ד נקבע (תקנה קיט):

(1) בית הדין מוסמך לפסוק הוצאות המשפט, הוצאות המשפט כוללות הוצאות המשפט אגרות, הוצאות העדים, תרגום, שכר טרחתו של המורשה וכל הוצאה אחרת שתיראה לבית הדין.

(2) כל פסק דין או החלטה הגומרת את הדיון צריכים להכיל החלטה על מי חלות הוצאות המשפט.

מסתבר שתקנות אלו מקנות סמכות לביה״ד לחייב בהוצאות גם כאשר מצד הדין לא ניתן לחייב.[12]

---

11. ראה פסקי דין רבניים חלק ג עמ׳ יח. ואולם לדברי מו״ר הרב אברהם שפירא זצ״ל, כאשר מדובר בתביעת מזונות, ניתן לראות הוצאות משפט והוצאות גביה שמוציאה האשה לשם קבלת מזונותיה כחלק מחיוב המזונות של בעלה. ר׳ פד״ר יב עמ׳ 190.

12. ראה מאמרו של פרופ׳ אליאב שוחטמן, מעמדם ההלכתי של בתי המשפט במדינת ישראל,

זאת ועוד, עפ״י המצב המשפטי היום במדינת ישראל, כאשר מדובר בדיון בדיני ממונות על שני הצדדים לקבל עליהם מרצונם את סמכות ביה״ד לדון ביניהם כבורר. באופן כזה יוכל ביה״ד לחייב בהוצאות ע״י ששני הצדדיים המתדיינים יתנו לביה״ד מראש סמכות לפסוק הוצאות בהתאם לנסיבות כפי שיקול דעתו.[13]

סיכום

מהאמור לעיל עולה שיש להבחין בין הוצאות שהוצאתם לשם הגשת התביעה והדיון המשפטי עצמו לבין הוצאות שהוצאתם כתוצאה מסירובו של החייב לציית לפסק הדין.

הוצאות שהוצאתם לשם הגשת התביעה והדיון המשפטי עצמו, הינם, באופן עקרוני על חשבונכם, ואין הנתבע חייב בהם. אולם, אם נראה לבין הדין שההוצאות נגרמו כתוצאה מהתנהגות בלתי ראויה של הנתבע – רשאי בית הדין לקונסו ולהטיל עליו להחזיר לכם את הוצאותיכם חלקם או מלואם.

הוצאות שהוצאתם כתוצאה מסירובו של החייב לציית לפסק הדין, יש להטיל על החייב להשיב לכם.

אלא שבנידונו פניתם לבית המשפט ולא לבית דין רבני. על כן, זכותכם, על פי ההלכה, להחזר ההוצאות תלויה גם בשאלה האם קיבלתם היתר לפנות לבית המשפט.

אם פנייתכם היתה בהיתר, כגון שהנתבע סירב להתדיין בדין תורה הרי שניתן לראות את ההוצאות שנפסקו לטובתכם ע״י בית המשפט כקנס התקף גם על פי ההלכה.

בנוגע להצמדה ולריבית – ניתן לראות גם זאת כקנס על העיכוב בתשלום ולא כריבית[14], ובמיוחד במקרה כגון זה בו אין מדובר באי פרעון הלואה אלא באי פרעון שכר טרחה, ועל אין בכך משום איסור ריבית.

עם זאת, אין על פי ההלכה מקום לחייב את הנתבע לשלם בגין הפסדי הרווחים שנגרמו לכם עקב ימי העבודה שהשקעתם.[15]

תחומין יג, 337, בעמ׳ 365. וראה גם דברי הרב מרדכי אליהו שליט״א בדבר הצורך בתקנות בנושא זה, בפסקי דין רבניים חלק י פס״ד בעמוד 3, אלא שהרב אליהו שם קורא לתקן תקנות שיגדירו בברור באלו תנאים יש לחייב בהוצאות משפט, מה שלא נעשה בתקנות הדיון.

13. ר׳ ספר דיני בוררות, הרב יועזר אריאל, שער שמיני.

14. ראה לקמן סימן מו, והיות שהמדובר כאן בקנס חד פעמי שאינו בדרך הלוואה יהיה הדבר מותר לכו״ע.

15. ראה לעיל סימן יב.